

XFTAP 14.07.07

С.С. Байсарина, А.О. Кожаналиева

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
(E-mail: ms.2110@bk.ru, kozanalieva1984@mail.ru)*

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудың педагогикалық негіздері

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру, сондай-ақ, Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің жаңа тұжырымдамасы туралы қарастырылады. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудың ең маңызды бағыттарының бірі - балалардың жан-жақты дамуы, олардың танымдық қызығушылықтары, жалпы оқу іскерліктері, жеке тұлғаның өзін-өзі қалыптастыруын іске асыруына әкелетін, өздігінен білім алу дағдыларына назар аударады. Авторлар жаңартылған бағдарламада оқытудың спиральды үлгісін жан-жақты талдайды, яғни, білімді біртіндеп кеңейту мен тереңдетуді және оқушылардың тілдік құзыреттілігін, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға және пәнді тиімді оқытуға ықпалы зор екенін нақтылайды. Сонымен қатар, Д. Брунердің когнитивті теориясына негізделген спиральды білім беру нысанын және оқытудың спиральді түрі бүкіл мектепте оқыту барысында қиындататын материалды қайта қарау дәстүрлі оқыту түрлеріне қарағанда қазіргі заманғы оқушының дамуында маңыздылығы зерделенген.

Түйін сөздер: жаңартылған білім беру жүйесі, шығармашылық қабілет, білім беру үдерісі, зерттеу, қалыптастыру.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2020-131-2-15-20>

Түсті: 20.09.19 / **Жарияланымға рұқсат етілді:** 28.01.20

Кіріспе. Қазіргі уақытта Қазақстанда және басқа да достастық елдерінде бірыңғай білім беру кеңістігіне кіруге бағытталған білім берудің жаңа жүйесі қалыптасуда. Өскелең ұрпақты сапалы оқыту мен тәрбиелеу еліміздің экономикалық және әлеуметтік дамуының маңызды факторларының бірі болып табылады және оның қазіргі әлемде бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етеді [1].

Қазақстан Республикасында білім беру мазмұнын жаңарту алдына басты мақсат қояды, яғни білім беру бағдарламасын жаңарту контекстінде мұғалімдердің педагогикалық шеберлігін жетілдіру және критериялды бағалау жүйесін енгізу. Жаңартылған білім беру жүйесі - Д. Брунердің когнитивті теориясына негізделген спиральды білім беру нысанын дамытуға негізделген. Оқытудың спиральді түрі бүкіл мектепте оқыту барысында қиындататын материалды қайта қарау дәстүрлі оқыту түрлеріне қарағанда қазіргі заманғы оқушының дамуында үлкен артықшылық береді деп болжайды [2].

Д. Брунер - баланы танымдық іс-әрекеттің белсенді субъектісі, қоршаған ортаны зерттеуші деп тану қажеттігін тұжырымдайды. Мектептің басты мақсаты - оқушылардың ойлау қабілеттерін дамыту, тез өзгеретін әлемде өмір сүруге қажетті қасиеттерді қалыптастыру. Осыған байланысты ол оқушылардың интуитивті ойлауын дамытудың психологиялық-педагогикалық негіздерін әзірледі, білім алуға қызығушылықты ынталандыру, оқыту процесінде дербес ашылулар әдісін қолдану бойынша еңбектері жарияланды.

Ақыл-ойдың шығармашылық қоймасы бар адамдарды тәрбиелеу мәселесі бұрыннан келе жатқан әлеуметтік қажеттілікке айналды. Бұл ретте Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінің басты міндеті баланың жеке басын қалыптастыруға, дамытуға және қалыптастыруға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау болып табылады. Бұл міндетті іске асыру оқу процесіне енгізілген білім беру мекемелеріне, педагогикалық ұжымға, педагогикалық жүйелерге және оқыту технологияларына байланысты.

Қоғамда болған әлеуметтік-экономикалық өзгерістер білім берудегі құндылық

бағдарының өзгеруіне алып келді. Білім берудің басты мақсаты - меңгерген білім мен біліктердің көлемі емес, адамның бірегей мүмкіндіктерін іске асыруға ықпал ететін тұлғаның үйлесімді жан-жақты дамуы, баланы өмірге дайындау, оның психологиялық және әлеуметтік бейімделуі.

Мектептің міндеті - тұлғаның интеллектуалдық-теориялық, көркемдік-эстетикалық, адамгершілік және эмоциялық дамуы арасындағы тепе-теңсіздік мүмкіндігі жойылатын әрбір баланы оқыту мен тәрбиелеудің осындай жағдайларын жасау.

Бастауыш сынып оқушыларының дамуында жетекші рөл - оқу қызметі, ал олардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруда оқу - шығармашылық қызметті атқарады. Оқу шығармашылық қызметі оқыту процесінің құрамдас бөлігі, кіші мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудың жобаланған моделі болып табылатындықтан, оқыту процесінің құрылымын көрсетеді және мақсатты, нормативтік, мазмұнды, ұйымдастырушылық, бағалау-түзету блоктарын қамтиды [3].

Бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекетінде шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру моделінің мақсатты компонентінің мазмұны келесі міндеттерді құрады:

- мотивациялық (шығармашылық қызметке қосылуға қызығушылық пен ұмтылу, шығармашылыққа эмоционалды-оң көзқарас);

- когнитивті (бағдарламалық білім, білік, дағды және пән бойынша қосымша мәліметтер);

- оқушылардың шығармашылық қабілеттері компоненттерінің операциялық міндеттер (логикалық және шығармашылық тәсілдер, қиял, жалпы оқу іскерліктері, шығармашылықтағы дербестігі және табандылығы) болып табылады.

Шығармашылық қабілеттер - адамның шығармашылық шешімдер қабылдау, қағидатты жаңа идеяларды қабылдау және құру қабілеті. Күнделікті өмірде шығармашылық қабілеттер тапқырлық ретінде көрінеді - мақсатқа жету, жағдайды, заттар мен мән-жайларды пайдалана отырып, көрінбейтін жағдайдан шығу қабілеті. Кең мағынада - проблеманы ерекше және өткір шешу, әдетте мамандандырылмаған құралдармен немесе ресурстармен шешіледі.

Қазіргі заманғы жалпы білім беретін орта мектептер мен осындай үлгідегі мекемелерде оқушыларды оқыту процесін ұйымдастыруда, атап айтқанда, осы пәндерді зерделеуге бөлінген уақыт санының артуы есебінен мектеп және жоғары оқу орындарының пәндерін оқытуды тереңдету немесе ғылыми білім мен өнердің белгілі бір салаларына сәйкес келетін жекелеген пәндерді неғұрлым толық меңгеру есебінен оқушыларды мақсатты («мамандандырылған») дамыту сияқты үрдістер айқын көрінеді.

Қазақстан Республикасы мен посткеңестік кеңістік елдерінің білім беру жүйесінің жаңа тұжырымдамасы білім берудің кепілді деңгейіне қол жеткізудің сапалы өзге тәсілін көздейді.

Қоғамда болып жатқан өзгерістерге сәйкес білім берудің мақсаттары мен міндеттері өзгереді, өзіндік, тұтас, мәдени өзін-өзі дамытуға қабілетті тұлғаны тәрбиелеу, мінез-құлықты мәдени-адамгершілік тұрғыдан өзін-өзі реттеу және бірқатар халықтардың мәдениетін қабылдау мәселелерін шешетін мәдени көрінетін және көпмәдени мектептің идеялары ұсынылады.

Білім беруді жетілдіру, оқыту сапасын арттыру, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін мақсатты дамыту қажеттілігіне Қазақстан Республикасының «Білім туралы Заңында» көрсетіледі. Білім беру парадигмасының ауысуы білім беру мазмұнының өзін, оның құрылымы мен ұйым формаларын қайта пайымдаумен байланысты кәсіби дамудың әртүрлі нысандарын құруға алып келді [4].

Оқу-жаттығудың белсенді шығармашылық жағы дәстүрлі оқыту ұйымымен өзектілігі жеткіліксіз. Білім беру мазмұнының жаңа принциптерін іске асыра отырып, бастауыш мектеп бейнелеу өнері сабақтарында оқыту үдерісіне инновациялық педагогикалық техно-

логияларды енгізу қажеттілігімен бетпе-бет келеді.

Біздің балаларымыздың шығармашылық қасиеттерін дамыту қазіргі мектептің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Бірақ, өкінішке орай, мұғалімдердің басым көпшілігі шығармашылық ойлауды дамыту мүмкіндігіне күмән келтіреді.

Шығармашылық ойлауды қалыптастырудың мүмкін жолдарының бірі біз дамыта оқыту жүйесінде шығармашылық дербес жұмыстарды ұйымдастырумен байланыстырамыз. Оқушылардың жеке қабілеттерін және талантарын пайдалануға, көрсетуге және дамытуға мүмкіндік беретін шығармашылық өзіндік жұмысы оқу процесінде тұлғаның өзін-өзі іске асыру мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, шығармашылық жұмысты ұйымдастыру оқушылардың өзін-өзі іске асыру қажеттілігі мен мұғалім тарапынан педагогикалық әсер ету арасындағы қайшылықтарды шешуге ықпал етеді. Педагог ретінде біздің міндетіміз-білім беру процесінде оқушының дамуына қолайлы жағдай жасау, қоршаған ортаны белсенді тануға бағыттау, оған жаңа білімді өз бетінше меңгеруге мүмкіндік беру.

Бізге, зерттеу тақырыбымызға байланысты, бастауыш сынып мұғалімі ретінде білім берудің бастауыш сатысына қатысты жаңартулардың қаншалықты жаңартылуы қызықты болды, осыған байланысты білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында мектепке дейінгі білім беру мен тәрбиелеу деңгейі ерекше маңызға ие болып отыр. Ал, 5 жастағы балаларды мектепалды даярлау бастауыш мектепте оқыту үшін балалардың даярлық сапасының басты шарты ретінде психологиялық, педагогикалық, физикалық, физиологиялық талаптарды ескере отырып, жүзеге асырылуы тиіс.

Жалпы орта білім берудің 1 сатысы (1-4 сыныптар). Оқуды бастау жасы -6 жыл. Оқу ұзақтығы -4 жыл, 1 сатының негізгі мақсаты - білім алушының жеке даралығын ашу және олардың өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігін алу, қоршаған шындық туралы білімді ұғыну, білім алу ниеті мен іскерлігін қалыптастыру, яғни оқытудың келесі сатыларына қажетті шынайы танымдық уәждеме жасау, бастауыш сынып оқушыларының біртұтас оқу қызметін қалыптастыру.

Бастауыш мектепте оқу іс-әрекетін ұйымдастыру, оқу, жазу, есеп дағдыларын үйрету, шығармашылық ойлау элементтерін меңгеру, жеке гигиена және денсаулық сақтау негіздері баланың жеке тұлғасының қалыптасуын, оның қабілеттерінің тұтас дамуын қамтамасыз ету болып табылады.

Қазіргі уақытта мектеп оқулықтарының жетілмегендігі әр мұғалімді толғандырады. Білім беру саласындағы пәндер бойынша оқу бағдарламаларының мазмұны мен оқулықтардың мазмұны арасындағы сәйкессіздіктер өте өткір пікірлерге лайық. Әзірленетін оқулықтар мазмұны жаңартылуына сәйкес мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының талаптарына сәйкес болуы тиіс және оқыту мазмұнын іріктеу нәтижеге бағдарланған білім беруді ескере отырып жүргізілуі тиіс.

Оқушылардың күтілетін нәтижелеріне қол жеткізуді бағалау жүйесін өзгертуге көп көңіл бөлінеді. Бағалау келесі қағидаттарға сәйкес болуы тиіс:

- Валидтік;
- Жүйелілік;
- Реттілігі;
- Объективтілік;
- Ашықтық;
- Анықтығы.

Ол бағалаудың екі желісінің қатар дамуын болжайды: формативті және жиынтық бағалау. Нәтижеге бағытталған білім беру моделіндегі оқу жетістіктерін бағалау сабақ және тоқсанның қорытынды жұмысы үшін оқыту нәтижелері бойынша бағалау тәсілдерін көздейді [5].

Оқушылардың өз оқу іс-әрекетіне, сондай-ақ, кез келген басқа тұлғаға шығармашылық қарым-қатынасын қалыптастыру міндетін шешу өз кезегінде педагогтардың

кәсіби құзыреттілігі, олардың кәсіби шеберлігінің жоғары деңгейіне жету қажеттілігі, тәжірибені тереңдету және кәсіби шеберлікті, жеке-іскерлік кәсіби маңызды қасиеттерді жетілдіру, қызмет уәждемесінің жоғары деңгейіне қол жеткізу.

В.Н. Дружинин шығармашылық қабілеттер мәселесіне кем дегенде үш негізгі тәсіл бар екенін айтады [6]:

- Шығармашылық қабілеттер жоқ. Зияткерлік дарындылық тұлғаның шығармашылық белсенділігінің қажетті, бірақ жеткіліксіз шарты ретінде әрекет етеді. Шығармашылықта басты рөл мотивация, құндылықтар, жеке қасиеттер ойнайды. Шығармашылық тұлғаның негізгі қасиеттерінің қатарына когнитивті дарындылық, мәселелерге сезімталдық, белгісіз және күрделі жағдайларда тәуелсіздік жатады. Жеке тұлғаның креативті түрі барлық жаңашылдарға, қызмет түріне қарамастан - сынаушы-ұшқыштарға, суретшілерге, музыканттарға, өнертапқыштарға тән.

- Шығармашылық қабілеті - ақыл-ойдан тәуелсіз дербес қабілетті. Жұмсақ нұсқада бұл теория интеллект деңгейі мен креативтілік деңгейі арасында шамалы корреляция бар, яғни интеллекті төмен креативтер жоқ, бірақ креативтілігі төмен зияткерлер бар.

- Интеллект дамуының жоғары деңгейі шығармашылық қабілеттердің жоғары деңгейін және керісінше болжайды. Психикалық белсенділіктің ерекше түрі ретінде шығармашылық процесс жоқ. Бұл көзқарасты ақыл-ой психологиясы саласындағы барлық мамандар, атап айтқанда, Г. Айзенк өз еңбектерінде бөліседі [7].

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудың ең маңызды бағыттарының бірі - балалардың жан-жақты дамуы, олардың танымдық қызығушылықтары, жалпы оқу іскерліктері, жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруына әкелетін өздігінен білім алу дағдылары. Адамның шығармашылық әлеуетін дамыту білім беру процесіне жаңа білім беру технологияларын, әдістемелік қағидаттарды енгізуді талап етеді, олар баланы белсенді шығармашылық процеске қосуды көздейді.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін ең қолайлы жағдай осы жасқа апаратын оқу қызметін жасайды. Шығармашылық - психикалық белсенділіктің, дербестіктің жоғары түрі, жаңа, ерекше нәрсе жасау қабілеті. Шығармашылық пен шығармашылық іс-әрекет адамды анықтайды, сондықтан шығармашылық тұлғаны қалыптастыру бүгінгі күні теориялық ғана емес, практикалық мәнге ие болады [8].

Сонымен қатар, шығармашылық зерттеулер үш негізгі бағытта жүргізіледі:

- Бірінші бағыт - ғылыми өмірді бірінші дәрежелі жаңалықтармен байытқан және өз еңбегінің сипаты туралы айтуға ұмтылған ғалым-зерттеушілердің есебі.

- Екінші бағыт - модельдік эксперименттер әдісі. Шығармашылық үдеріске тек мәселені шешу ғана емес, сондай-ақ, мәселелерді іздеуде ерекше қырлылық та кіреді. Бұл қоршаған әлемдегі сәйкессіздіктер мен олқылықтарға, ең алдымен, қабылданған теориялық түсініктемелер мен шындық арасындағы айырмашылыққа ерекше сезімталдық.

- Шығармашылық зерттеудің үшінші жолы - психологиялық тестілеу, сауалнамалық әдіс, статистика қолданылатын шығармашылық тұлғаның ерекшеліктерін зерттеу.

Осылайша, шығармашылық мәселеде бірнеше қырлар анықталады: шығармашылық процесс, шығармашылық тұлға, шығармашылық қабілеттер, шығармашылық климат.

Қорытынды. Мектептегі оқыту нәтижелері бізді, педагогтерден, әрбір оқушының күтілетін оқыту нәтижелеріне қол жеткізудегі жетістіктерін жан-жақты және объективті бағалауды, оның оқуға деген көзқарасын және жеке тұлғаның даму динамикасын білім беру мазмұнын толық жаңартуды талап етеді, оқыту мен оқыту әдістемесіне жаңа тәсілдерді енгізудің үздік тәжірибесін дәстүрлі тәжірибе де ескеруі тиіс. Оқытудың дәстүрлі және инновациялық әдістерін синтездеу оқушылардың танымдық іс-әрекетін белсендіретін сабақ өткізу формаларын алуан түрлілікке мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, қазақстандық жалпы орта білім беру деңгейі мемлекеттің даму міндеттеріне сәйкес келуі және оның қазіргі әлемде бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуі

тиіс. Жаңартылған бағдарламаның идеяларын негізге ала отырып, бастауыш сынып мұғалімі үшін басты педагогикалық міндет - оқушыларымыздың әріптесі болу, оларды бағыттау, әрбір кішкентай қателікті және олардың жаңа бастаған өмірлік жолында ұлы жеңістерге жету. Өйткені бастауыш мектепте біз балаларға өмір бойы қолданатын белгілі бір білімдер мен өмірлік дағдыларды қалыптастырамыз, бұл мұғалім ретіндегі біздің маңызды мақсатымыз болып табылады. Бұл міндетті сыни және шығармашылық ойлауды, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласындағы дағдыларды, ғылыми-зерттеу дағдыларын, сондай-ақ, өмір бойы оқуға дайындықты дамыта отырып, оқушылардың жан-жақты дамуын көздейтін жаңартылған бағдарламаны оқытудың тиімді тәсілдерін қолдану арқылы шешу оңай. Жаңартылған бағдарламаның маңызды міндеттерінің бірі - «үйрету-оқу», өмір бойы білім алу, бұл бәсекеге қабілетті жаңа тұлғаны дамытуға ықпал етеді.

Жаңартылған бағдарлама оқытудың спиральды үлгісін, яғни білімді біртіндеп кеңейту мен тереңдетуді көздейді, яғни оқушылардың тілдік құзыреттілігін, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға және пәнді тиімді оқытуға ықпалы зор болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.А. Новый Казахстан в новом мире. Послание Президента РК от 1 марта 2007 г. // Казахстанская правда. -2007. - №33 (25278). -С.2
2. Брунер Дж. Процесс обучения. - Москва: Академия. -1962. -25 с.
3. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. Москва: Академия. - 2002. -120 с.
4. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 - III «Білім туралы» Заңы (2015 ж. 24 қарашада өзгертілген және толықтырылған). - Астана, 2015. - URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30118747 (дата обращения: 15.09.19).
5. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. - Астана. - 2011. - URL: <https://www.zakon.kz/5002441-utverzhdjena-gosudarstvennaya-programma.html> (дата обращения: 15.09.19).
6. Дружинин В. Н. Проблемы общих способностей. - СПб: Питер. -2007. - 38 с.
7. Айзенк Г., Вильсон Г. Как измерить личность. - М.: Когито-Центр, 2000. – 284 с.
8. Дружинин В.Н. Психология: учебник для гуманитарных вузов. -2-е изд. -СПб.: Питер. -2009. - 656 с.

С.С. Байсарина, А.О. Кожаналиева

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Педагогические основы формирования творческих способностей учащихся начальной школы

Аннотация. В статье рассматриваются особенности формирования творческих способностей учащихся начальных классов, а также новая концепция системы образования Республики Казахстан. Одним из важных направлений формирования творческих способностей учащихся начальных классов являются всестороннее развитие детей, их познавательные интересы, общеобразовательные умения, навыки самообразования, которые приводят к осуществлению самообразования личности. Авторы в обновленной программе всесторонне анализируют спиральную модель обучения, конкретизируют вопросы, связанные с постепенным расширением и углублением знаний учащихся, формированием их языковой компетентности, творческих способностей, а также с эффективным преподаванием предмета. Кроме того, изучена значимость спирального обучения, основанного на когнитивной теории Д. Брунера, в развитии современного школьника, которое в отличие от традиционных форм обучения предусматривает повторение материалов, вызывающих затруднения.

Ключевые слова: обновленная система образования, творческие способности, образовательный процесс, исследование, формирование.

S. S. Baisarina, A. O. Kojanalieva

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Pedagogical bases of formation of creative abilities of elementary school students

Abstract. The article deals with the formation of creative abilities of primary school students, as well as a new concept of the education system of the Republic of Kazakhstan. One of the important directions of formation of creative abilities of pupils of initial classes is all-round development of children, their cognitive interests, General education skills, skills of self-education which lead to implementation of self-education of the person. The authors of the updated program comprehensively analyze the spiral model of learning, ie concretize the gradual expansion and deepening of knowledge and the impact of students on the formation of language competence, creativity and effective teaching of the subject. In addition, studied the significance of spiral formations based on the cognitive theory of J. Bruner and the spiral shape of training review of the material, hindering learning across the school, in contrast to traditional forms of education, in the development of the modern student.

Keywords: updated education system, creativity, educational process, research, formation.

References

1. Nazarbayev N.A. Novyy Kazakhstan v novom mire. Poslaniye Prezidenta RK ot 1 marta 2007 g. [New Kazakhstan in a new world. Message from the President of the Republic of Kazakhstan dated March 1, 2007], Kazakhstanskaya pravda [Kazakhstani truth]. -2007. - №33(25278).
2. Bruner Dj. Protsess obucheniya [Learning process] (Akademiya, Moscow, 1962, 25 p.).
3. Bogoyavlenskaya D. B. Psikhologiya tvorcheskikh sposobnostey [Psychology of creativity] (Akademiya, Moscow-2002, 120 p.).
4. Kazakhstan Respublikasının 2007 zhylgy 27 shildedegi № 319 - III «Bilim turaly» Zany (2015 zh. 24 karashada ozgertilgen zhane tolyktyrylgan) [Law Republic of Kazakhstan “About education” (with changes and additions as of 07.07.2020)]. Astana, 2015. Available at: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30118747 (Accessed: 15.09.19).
5. Kazakhstan Respublikasynda bilim berudi damytudyn 2011-2020 zhyldarga arналган мемлекеттік бағдарламасы [State program for the development of education and science of the Republic of Kazakhstan for 2020 - 2025]. Astana, 2011. Available at: <https://www.zakon.kz/5002441-utverzhdenda-gosudarstvennaya-programma.html> (Accessed: 15.09.19).
6. Druzhinin V. N. Problemy obshchikh sposobnostey [General ability problems] (Piter, SPb, 2007, 38 p.).
7. Ayzenk G., Vilson G. Kak izmerit lichnost [How to measure personality] (Kogito-Tsentr, Moscow, 2000, 284 p.).
8. Druzhinin V.N. Psihologiya: uchebnik dlya gumanitarnykh vuzov [Psychology: a textbook for humanitarian universities]. 2nd edition (Piter, SPb, 2009, 656 p.).

Авторлар туралы мәлімет:

Байсарина С.С. - әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану кафедрасының доценті, педагогика ғылымдарының кандидаты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Янушкевич көш., 6, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Қожаналиева А.О. - «Педагогика және психология» мамандығының 2 курс магистранты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Янушкевич көш. 6, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Baisarina S.S. - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of social pedagogy and self-cognition, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Yanushkevich str., 6, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Kojanalieva A.O. - – Master’s student of the specialty «Pedagogy and Psychology», L.N. Gumilyov Eurasian National University, Yanushkevich str., 6, Nur-Sultan, Kazakhstan.